

KRZYSZTOF KACZMAREK

ŚWIĘCENIA ZAKONNIKÓW W DIECEZJI KUJAWSKIEJ
W PIERWSZEJ POŁOWIE XVI WIEKU*

Biskupstwo kujawskie, jedna z mniejszych terytorialnie diecezji wchodzących w skład gnieźnieńskiej metropolii kościelnej, posiada obfity zbiór archiwaliów umożliwiających prowadzenie badań nad święceniami duchowieństwa, zarówno w okresie schyłkowego średniowiecza, jak i w dobie nowożytnej. Szczególnie cenne są, rzadkie w rodzimych realiach, materiały pokazujące praktykę święceń w okresie przedtrydenckim – w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku odnajdujemy księgi czynności ordynariuszy kujawskich, w których znajdują się obszernie wykazy kleryków wyświęconych w końcu XV i pierwszej połowie XVI wieku¹. Uwaga historyków koncentrowała się dotąd na najstarszej zachowanej do naszych czasów księdze czynności dwóch ordynariuszy włocławskich: Krzesława z Kurozwęk i Wincentego Przerębskiego. Zasluga upowszechnienia zawartości tej księgi należy do ks. Witolda Kujawskiego, który opublikował zawarte w niej wykazy święconych z lat 1496-1511². Spisy te poddał gruntownej analizie Antoni Gąsiorowski, który na ich

Dr hab. KRZYSZTOF KACZMAREK – prof. UAM, kierownik Zakładu Historii Średniowiecznej w Instytucie Historii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; e-mail: krzymosina@op.pl

* Praca powstała w ramach projektu badawczego Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki nr 11 H 11 024180.

¹ Wykaz tych materiałów podaje W. Kujawski, *Archiwum Diecezjalne we Włocławku. Przewodnik po zasobach*, „Studia Włocławskie” 6(2003), s. 501-526.

² W. K u j a w s k i, *Wykazy święconych z najstarszej księgi akt działalności biskupów włocławskich (Kurozwęckiego i Przerębskiego – lata 1496-1511)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 72(1999), s. 23-111.

podstawie odtworzył praktykę święceń w diecezji włocławskiej w czasie rządów biskupich Krzesława z Kurozwęk (1496-1502)³. Do wzmiankowanej księgi sięgnął także Rafał Kubicki przy okazji badań nad dominikanami z kontraty pruskiej⁴.

W przeciwieństwie do księgi czynności biskupów Kurozwęckiego i Przerębskiego, pozostałe akta ordynariuszy i sufraganów kujawskich z interesującego nas okresu nie były dotąd badane pod kątem problematyki święceń duchowieństwa. W konsekwencji – choć są źródłowe podstawy do takich badań – nic nie wiemy o dokonaniach na tym polu innych biskupów włocławskich z pierwszej połowy XVI wieku. Uwaga ta dotyczy w pierwszej kolejności Macieja Drzewickiego, byłego biskupa przemyskiego, a następnie arcybiskupa gnieźnieńskiego. Choć jego długoletnie rządy w diecezji kujawskiej (1513-1531) doczekały się licznych opracowań, pontyfikalna sfera działalności biskupa umykała uwadze historyków, skoncentrowanej na analizie jego reform synodalnych, konfliktów z radą miasta Gdańska oraz problemów z narastaniem w części diecezji (archidiaconat pomorski) tendencji reformacyjnych⁵. Nic także nie wiadomo o święceniach duchownych diecezji kujawskiej przez następców Macieja Drzewickiego, biskupów: Jana Karnkowskiego⁶, Łukasza Górkę⁷, Mikołaja Dzierzgowskiego⁸ oraz Andrzeja Zebrzydowskiego. Mamy natomiast nieco informacji o święceniach odprawionych przez sufragana włocławskiego Aleksandra Myszczyńskiego. Dzięki adnotacji zamieszczonej w jednej z ksiąg włocławskiego konsystorza znamy dane kilku-

³ A. Gąsiorowski, *Święcenia w diecezji kujawskiej na przełomie XV i XVI wieku*, „Roczniki Historyczne” 67(2001), s. 79-105.

⁴ R. Kubicki, *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2007.

⁵ Zob. W. Pocięcha, *Drzewicki Maciej h. Ciołek (1467-1535)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. V, Kraków: PAU 1946, s. 409-412 [dalej cyt.: PSB]; t e n ż e, *Maciej Drzewicki, kanclerz, arcybiskup gnieźnieński (1467-1537)*, Kraków 1946; H. Rybuś, *Prymas Maciej Drzewicki. Zarys biografii (1467-1535)*, „Studia Theologica Varsaviensia” 2(1964), nr 1-2, s. 229-262 [dalej cyt.: STV]; t e n ż e, *Działalność synodalna biskupa Macieja Drzewickiego w diecezji włocławskiej (1514-1531)*, STV 7(1969), nr 1, s. 133-171.

⁶ W. Urbana, *Karnkowski Jan*, PSB, t. XII, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, PAU 1966-1967, s. 74-76.

⁷ W. Dwořaczek, *Górka Łukasz, h. Łódzia (1482-1542)*, w: PSB, t. VIII, Wrocław-Kraków-Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, PAU 1959-1960, s. 409-412.

⁸ W. Pocięcha, *Dzierzgowski Mikołaj h. Jastrzębiec (ok. 1490-1559)*, PSB, t. VI, Kraków: PAU 1948, s. 145-150.

dziesięciu akolitów, subdiakonów i kapłanów wyświęconych przezeń w katedrze we Włocławku w lutym 1516 r.⁹

W tej sytuacji, chcąc wypełnić widoczną lukę w badaniach nad dziejami późnośredniowiecznej diecezji kujawskiej, podejmuję temat święceń tamtejszego duchowieństwa zakonnego w pierwszej połowie XVI wieku. Mam świadomość tego, że z uwagi na ograniczone ramy niniejszej pracy nie może ona zmienić generalnego obrazu diecezji włocławskiej w interesującym nas okresie, znanego z innych, bardziej przekrojowych, opracowań. Zamiar, który mi przyświeca, jest dużo skromniejszy – traktuję ten przyczynek jako głos w dyskusji nad święczeniami duchowieństwa w diecezjach polskich przed Soborem Trydenckim; liczę także na to, że prezentowane niżej zestawienie profesów wyświęconych przez ordynariuszy i sufraganów z Włocławka przyczyni się choć trochę do rozwoju badań nad prozopografią kujawskich i pomorskich domów zakonnych w okresie schyłkowego średniowiecza.

*

W dobie przedtrydenckiej monastyczna mapa biskupstwa kujawskiego podlegała ciągłej ewolucji tak co do liczby ulokowanych w jej granicach konwentów, jak i rodzajów obserwowanych przez nie reguł zakonnych¹⁰. Początkowo w zakonnym krajobrazie diecezji szczególnie wyraźnie widać

⁹ K. K a c z m a r e k, *Święcenia duchowieństwa we Włocławku w 1516 r.*, „Zapiski Historyczne” 78(2013), z. 4, s. 103-117.

¹⁰ Podstawowe informacje na ten temat podają: A. M. W y r w a, *Rozwój sieci klasztornej zakonów mniszych, kanonicznych i żebrzących na Kujawach i w Ziemi Dobrzyńskiej w średniowieczu*, „Ziemia Kujawska” 12(1997), s. 53-80; t e n ż e, *Średniowieczna sieć klasztorów w Wielkopolsce i na Kujawach. Stan, potrzeby badań i wstępna analiza problemu*, w: *Zakony i klasztory w Europie Środkowo-Wschodniej X-XX wiek*, red. H. Gapski, J. Kłoczowski, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 1999, s. 76-146; M. B i s k u p, *Średniowieczna sieć klasztorów w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach*, „Zapiski Historyczne” 64(1999), z. 1, s. 35-61; Z. Z y g l e w s k i, *Stan badań nad dziejami klasztorów kujawskich do ich kasat*, w: *Historiograficzna prognoza 2000. Stan i potrzeby badań nad dziejami regionów kujawsko-pomorskiego i sąsiednich*, red. M. Grzegorz, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane USP 2000, s. 109-152; A. B r u ź d z i ņ s k i, *Rola i znaczenie zakonów na terenie diecezji włocławskiej do roku 1818*, w: *Stromata historica in honorem Romani Mariae Zawadzki. Studia historyczne ofiarowane Romanowi Marii Zawadzkiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. J. Urban, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej 2006, s. 763-843; M. B i l s k a - C i e ć w i e r z, *Instytucje życia religijnego*, w: *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. I: *Średniowiecze*, red. A. Radziwiński, Włocławek: Oficyna Wydawnicza „Lega” Włocławskiego Towarzystwa Naukowego 2008, s. 35-69.

było dwie wspólnoty: cystersów oraz norbertanki. Pierwsza z nich dysponowała trzema wielkimi i wpływowymi domami w Oliwie, Pelplinie i Byszewie (Koronowie) oraz znacznie od nich mniejszą fundacją w Szpetalu koło Włocławka¹¹; obok nich w pomorskiej części diecezji funkcjonował także żeński dom tej reguły, ulokowany w Żarnowcu¹². Norbertanki posiadały zaś na terenie biskupstwa włocławskiego dwie duże fundacje w Strzelnie oraz Żukowie¹³. Dominacja tych zgromadzeń w życiu zakonnym diecezji skończyła się w XIII wieku, wraz z napływem na te tereny przedstawicieli wspólnot mendykantkich. Jako pierwsi na terenie biskupstwa kujawskiego pojawili się Bracia Kaznodzieje – już w latach dwudziestych XIII wieku dominikanie zorganizowali klasztor pod wezwaniem św. Mikołaja w Gdańsku, w późniejszym czasie wprowadzono też ich konwenty do Tczewa oraz Brześcia Kujawskiego¹⁴. Zakonnicy franciszkańscy pojawili się w granicach diecezji kujawskiej nieco później od dominikanów, ale zdystansowali ich pod względem liczby posiadanych klasztorów – w XIII wieku Bracia Mniejsi objęli fundacje w Inowrocławiu, Radziejowie oraz Nowem, zaś w stuleciu XV pojawili się dodatkowo w Gdańsku oraz Nieszawie¹⁵; do rodziny franciszkańskiej trzeba

¹¹ K. B r u s k i, *Opactwa cystersów w Oliwie, Pelplinie i Byszewie – ich miejsce w dziejach Pomorza*, „Studia Pelplińskie” 18(1987), s. 17-32; zob. także odpowiednie hasła w: *Monasticon Cisterciense Poloniae*, t. II, red. A. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 1999.

¹² Zob. K. D ą b r o w s k i, *Rozwój wielkiej własności ziemskiej klasztoru cysterek w Żarnowcu*, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1970.

¹³ D. K a r c z e w s k i, *Dzieje klasztoru norbertanek w Strzelnie do początku XVI wieku*, Inowrocław: PTH 2001; A. C z a c h a r o w s k i, *Uposażenie i organizacja klasztoru norbertanek w Żukowie od XIII do połowy XV w.*, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu 1963.

¹⁴ Ze starszych prac zob.: J. K ł o c z o w s k i, *Dominikanie polscy nad Bałtykiem w XIII wieku*, „Nasza Przeszłość” 6(1957), s. 83-126; z nowszych opracowań por. zwłaszcza: J. A. S p i e ż, *Początki klasztoru w Gdańsku na tle najstarszych fundacji dominikańskich*, w: *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, red. D. A. Dekański, A. Gołębniak, M. Grubka, Gdańsk–Pelplin: Bernardinum 2003, s. 167-184; B. M o ż e j k o, D. K a c z o r, B. Ś l i w i ń s k i, *Zarys dziejów klasztoru dominikańskiego w Gdańsku od średniowiecza do czasów nowożytnych (1226/1227-1835)*, w: *Archeologia Gdańska*, t. I, Gdańsk: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku 2006, s. 137-214; R. K u b i c k i, *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2007; A. A n d r z e j e w s k a, L. K a j z e r, *Klasztor dominikanów w Brześciu Kujawskim*, w: *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław–Opole: Lahrcor 2000, s. 533-546.

¹⁵ Na temat tych fundacji zob.: D. K a r c z e w s k i, *Franciszkanie w monarchii Piastów i Jagiellonów w średniowieczu*, Kraków: Avalon 2012, s. 153-201; z bardziej szczegółowych rozważań poświęconych poszczególnym domom zakonnym por.: t e n ż e, *Konwent franciszkanów inowrocławskich w średniowieczu*, „Ziemia Kujawska” 10(1994), s. 13-29.

też zaliczyć klasztor ich obserwantów (bernardynów) w Bydgoszczy, założony w latach osiemdziesiątych XV wieku¹⁶. Do fundacji mendykanckich należały również dwa domy karmelitów: w Gdańsku, ufundowany pod koniec XIV wieku przez ówczesnego Wielkiego Mistrza zakonu krzyżackiego Winryka von Kniprode, oraz w Bydgoszczy¹⁷. Zakony eremickie na terenie diecezji włocławskiej reprezentowali kartuzi (kartuzja *Paradisus Marie* założona w 1382 r.)¹⁸, a także paulini, sprowadzeni w 1436 r. do Brdowa przez króla Władysława Warneńczyka¹⁹. Pod koniec XV wieku na terenie diecezji kujawskiej pojawili się również kanonicy regularni, osadzeni przez Grzegorza z Lubrańca w jego rodowych dobrach w latach około 1490-1497²⁰. Obok już wymienionych, na interesującym nas terenie działali także mnisi z zakonów rycerskich, jednak z uwagi na specyfikę ich życia i wewnętrznej organizacji, w dalszych rozważaniach nie będziemy o nich wspominali.

Obraz środowiska zakonnego diecezji kujawskiej, jaki znamy z przeprowadzonych dotąd analiz wykazów duchownych wyświęconych przez tamtejszych biskupów, można oddać następująco. Na przełomie XV i XVI wieku zakonnicy stanowili około 25% kandydatów stających do święceń przed biskupami z Włocławka. W największej liczbie zgłaszali się po święcenia profesji ze wspólnot mendykanckich (dominikanie, franciszkanie, bernardyni oraz karmelici); znacznie mniejszą grupę stanowili natomiast przedstawiciele innych zakonów, wśród których widać głównie cystersów z Oliwy i Pelplina. Choć odsetek zakonników wśród kandydatów do święceń w diecezji kujawskiej był znaczący, nie zdarzyło się, by tamtejsi biskupi celebrowali uroczystość święceń w kościołach klasztornych – pod tym względem zdecydowany prym wiodła stołeczna katedra we Włocławku. Zdarzało się co prawda, że duchowieństwo odbierało święcenia w kilku innych świątyniach (Subkowy, Bydgoszcz, Chełmce, Parchanie), jednak żadna z nich nie miała statusu kościoła

¹⁶ A. P a b i n, *Bydgoszcz*, w: *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, red. E. Wyczawski, Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum 1985, s. 35-40.

¹⁷ T. M. T r a j d o s, *U zarania karmelitów w Polsce*, Warszawa: PAN 1993, s. 16-19; J. M a c i e j e w s k i, Z. Z y g l e w s k i, *W sprawie początków klasztoru karmelitów w Bydgoszczy*, „*Nasza Przeszłość*” 87(1997), s. 375-380.

¹⁸ Zob. R. W i t k o w s k i, *Praedicare manibus. Zakon kartuzów w Europie Środkowej od początku XIV do połowy XVI wieku*, Salzburg 2011, passim (Analecta Cartusiana 285, cz. 1-2).

¹⁹ J. M o z g a, *Dzieje konwentu paulinów w Brdowie*, „*Studia Claromontana*” 5(1984), s. 394-470.

²⁰ S. M u z n e r o w s k i, *Lubraniec (monografia)*, Włocławek: Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne 1910, s. 40-43; W. K u b i a k, *Dzieje Lubrańca w dokumentach źródłowych*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2005, s. 183.

zakonnego. Zdecydowana większość zakonników wyświęconych przez biskupów kujawskich zamieszkiwała klasztory położone na terenie diecezji i tylko wyjątkowo po święcenia do Włocławka przybywali przedstawiciele bardziej odległych domów (jeden cysters z Bierzwnika i jeden bernardyn z Warty). Generalnie rzecz biorąc, zakonnicy wykazywali się też mniejszą od kleru świeckiego determinacją w zdobywaniu kolejnych stopni święceń – większość profesów pojawiła się w wykazach ordynowanych przez biskupa Kurozwęckiego tylko raz²¹.

Powyższe ustalenia oparte na rzetelnej analizie materiału źródłowego dotyczą jednak bardzo krótkiego okresu – pontyfikatu biskupa Krzesława z Kurozwęk (1494-1503). Zachowane we włocławskim Archiwum Diecezjalnym materiały (księgi czynności kujawskich ordynariuszy) pozwalają śledzić interesujące nas zjawisko w znacznie dłuższym – sięgającym półwiecza – przedziale czasu. Zobaczmy zatem, jak w świetle dostępnych źródeł przedstawia się obraz święceń duchowieństwa zakonnego diecezji kujawskiej w całej pierwszej połowie XVI wieku.

*

Podstawą dalszych analiz będą przechowywane we włocławskim Archiwum Diecezjalnym akta biskupów: Macieja Drzewickiego²², Łukasza Górki i Mikołaja Dzierzgowskiego²³, Andrzeja Zebrzydowskiego²⁴, a także – wzmiankowany wcześniej – krótki wykaz kleryków ordynowanych przez sufragana Aleksandra Myszczyńskiego²⁵. Kwerenda przeprowadzona w tych aktach umożliwi sporządzenie wykazów zakonników, którzy w oznaczonym wyżej czasie odebrali święcenia od włocławskich ordynariuszy oraz ich biskupów

²¹ G ą s i o r o w s k i, *Święcenia w diecezji kujawskiej*, s. 88-90.

²² *Akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta Macieja Drzewickiego (1513-1531) i Jana Karnkowskiego (1531-1537)*, Archiwum Diecezjalne we Włocławku [dalej cyt.: ADW], sygn. ABKP 2 (19).

²³ *Akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta Jana Karnkowskiego (1531-1537), Łukasza Górki (1538-1542), Mikołaja Dzierzgowskiego (1543-1546), Jana Drohojowskiego (1551-1557) i Stanisława Karnkowskiego (1567-1581)*, ADW, sygn. ABKP 3 (20).

²⁴ *Akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta Andrzeja Zebrzydowskiego (1546-1551) i Jakuba Uchańskiego (1557, 1561-1562)*, ADW, sygn. ABKP 4 (22).

²⁵ *Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego 5 (1515-1517)*, ADW, sygn. Kons. 5 (110), fol. 113r-113v; K. K a c z m a r e k, *Święcenia duchowieństwa we Włocławku w 1516 r.*, passim.

pomocniczych. Ich prezentację należy rozpocząć od przypomnienia wykazu zakonników ordynowanych przez biskupa Wincentego Przerębskiego. Obejmuje on następujące osoby:

Tab. 1. Zakonnicy wyświęceni przez biskupa Wincentego Przerębskiego²⁶

Data święceń	Dane zakonnika	Zakon	Klasztor	Rodzaj święceń	Numer karty w księdze
22 IV 1505	Abraham	dominikanin	Brześć Kuj.	subdiakonat	209r
28 III 1506	Jakub	dominikanin	Toruń	akolitat	217v
	Dionizy			subdiakonat	
	Stanisław	karmelita	Bydgoszcz	prezbiterat	
3 IV 1507	Marcin	karmelita	Bydgoszcz	subdiakonat	223r
	Błażej				
	Jan	franciszkanin	Nowa Nieszawa	diakonat	
	Marcin	dominikanin	Toruń		
29 V 1507	Krzysztof	franciszkanin	Bydgoszcz	diakonat	226r
	Cezary				
18 III 1508	Błażej	franciszkanin	Gdańsk	akolitat	234r
	Piotr Molar	<i>monasterii s. Brigidae</i> (klasztor brygidek w Gdańsku)	Gdańsk		
	Jan Fabri	franciszkanin	Gdańsk	subdiakonat	
	Jerzy	karmelita	Gdańsk		
	Hieronim	<i>s. Brigidae</i> (klasztor brygidek w Gdańsku)	Gdańsk		
	Antoni Barwalius	cysters	Pelplin	diakonat	
	Jan Thegartie				

²⁶ *akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta biskupa Zbigniewa Oleśnickiego (1473-1480), Krzesława Kurozwęckiego (1494-1503) i Wincentego Przerębskiego (1503-1513)*, ADW, sygn. ABKP 1 (107), cyt. za: W. K u j a w s k i, *Wykazy święconych*, passim.

	Paweł	franciszkanin	Gdańsk		
	Jan				
	Jakub Schulcz	cysters	Pelplin	prezbiterat	
	Maciej Garmisch				
	Franciszek				
	Bartłomiej	karmelita	Gdańsk		
	Ludwik	franciszkanin	Gdańsk		
	Pantaleon				
8 IV 1508	Rutgier	kartuz	Kartuzy	akolitat	
	Antoni	<i>ordo s. Salvatoris</i> (klasztor brygidek w Gdańsku)	Gdańsk		
	Wawrzyniec Gviale	cysters	Oliwa	subdiakoniat	
	Błażej				
	Piotr	<i>ordo s. Salvatoris</i> (klasztor brygidek w Gdańsku)			
	Michał	dominikanin	Gdańsk	diakoniat	236r
	Grzegorz				
	Błażej				
	Henryk				
	Jan	franciszkanin	Gdańsk		
	Andrzej				
	Piotr	<i>ordo s. Salvatoris</i> (klasztor brygidek w Gdańsku)	Gdańsk		
	Jan Voyke	cysters	Oliwa	prezbiterat	
	Piotr Smith				
Jakub Dome-raw					
Walerian	franciszkanin	Gdańsk			
23 IX 1508	Paweł	karmelita	Bydgoszcz	akolitat	260r
	Maciej			diakoniat	
	Błażej			prezbiterat	
3 III 1509	Maciej z Bumina	cysters	Sulejów	akolitat	266r

	Maciej z Rozprzy				
	Jan z Sandomierza				
	Stanisław z Mogielnicy				
	Mikołaj z Radoni				
	Jakub z Dąbrówki				
	Jan z Tuszyna				
	Jakub z Piotrkowa	dominikanin	Piotrków		
	Jakub z Rawy	norbertanin	Witów	subdiakoniat	266v
	Paweł z Radomska	cysters	Sulejów	diakoniat	267r
	Jan <i>de Czeszkowice</i>				
	Jan z Lubochni				
	Juliusz <i>de Thamischk</i>	bernardyn	Radom	prezbiterat	267r
	Wojciech <i>de Thiezonow</i>				
	Paweł z Dobrzynia				
25 III 1510	Kacper	dominikanin	Płock	prezbiterat	276v
15 III 1511	Maciej z Brześcia	dominikanin	Brześć Kuj.	subdiakoniat	281v
5 IV 1511	Maciej z Brześcia	dominikanin	Brześć Kuj.	diakoniat	284r

Równie aktywną akcję święcenia kleru diecezji kujawskiej prowadził następca Wincentego Przerębskiego na biskupiej stolicy we Włocławku – Maciej Drzewicki. Spis zakonników wyniesionych przezeń na poszczególne stopnie święceń obejmuje następujących profesów:

Tab. 2. Zakonnicy wyświęceni przez biskupa Macieja Drzewickiego²⁷.

Data święceń	Dane zakonnika	Zakon	Klasztor	Rodzaj święceń	Numer karty w księdze	
22 III 1516	Paweł	franciszkanin	Nowa Nieszawa	prezbiterat	41v	
17 V 1516	Mikołaj	kanonik reg.	Lubraniec	prezbiterat	42r	
	Marcin					
18 IX 1518	Filip Woledaw	–	–	akolitat	74v	
	Michał Koffman	–	–			
	Walenty Haneman	–	–			
	Michał Guge	–	–			
	Franciszek Furman	–	–	subdiakonat		
	Piotr Macharius	dominikanin	Gdańsk			
	Wacław Lange	bernardyn	–			diakont
	Andrzej Woyge	dominikanin	Gdańsk			prezbiterat
Grzegorz Wochebak	bernardyn	–				
5 III 1519	Bartłomiej	cysters	Sulejów	subdiakonat	84v	
	Józef z Nowego Miasta (syn Marcina)	dominikanin	–			
	Wojciech z Bujnow [k. Piotrkowa Trybunalskiego]	norbertanin	– [Witów ?]	prezbiterat	85r	
	Grzegorz z Piotrkowa (syn Tomasza)		– [Witów ?]			
	Feliks z Piotrkowa (syn Marcina)	cysters	–			

²⁷ *Akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta Macieja Drzewickiego, passim.*

	Paweł z Rudół- towic (syn Piotra)		–		
	Wojciech z Piotrkowa	norbertanin	– [Witów ?]		
23 IV 1519	Maciej	kanonik reg.	Lubraniec	prezbiterat	86r
20 IX 1519	Jakub	franciszkanin	Nowa Nieszawa	akolitat	87v
	Jerzy Cruzo	dominikanin	Chełmno	subdiakonat	
	Jakub			diakonat	88r
	Jan				
	Jerzy				
	Jan Kuphsta				
	Teofil				
Jan Branth	Gdańsk				
20 XII 1521	Grzegorz z Pyzdr	franciszkanin	Pyzdry	subdiakonat	129r
	Bartłomiej, gwardian	franciszkanin	Inowrocław	prezbiterat	
	Aleksander	bernardyn	Bydgoszcz		
	Jerzy				
	Wincenty				
14 VI 1522	Wojciech	kanonik reg.	Lubraniec	diakonat	152r
	Marcin	bernardyn	–		
	Jan	bernardyn	Nowe	prezbiterat	152v
	Maciej	franciszkanin	Nowa Nieszawa		
	Andrzej		Inowrocław		
6 VI 1528	Jan	dominikanin	Toruń	diakonat	194r
	Wojciech	franciszkanin	Nieszawa		
	Jan		Radziejów	prezbiterat	194v
29 III 1533	Marcin (syn Marcina)	cysters	Koronowo	akolitat	238v

	Bernard (syn Grzegorza)				
	Bernard (syn Mikołaja)	franciszkanin	Gdańsk		
	Jan (syn Macieja)	dominikanin	Toruń		
	Paweł (syn Macieja)	kanonik reg.	Lubraniec	subdiakoniat	
	Marcin (syn Michała)				
	Adam (syn Szymona)	cysters	Koronowo	diakoniat	239r
12 IV 1533	Marcin (syn Michała)	kanonik reg.	Lubraniec	diakoniat	244r
	Paweł (syn Macieja)				

Wykaz zakonników wyświęconych na terenie diecezji kujawskiej w okresie pontyfikatu Macieja Drzewickiego można nieco powiększyć, sięgając do materiałów pochodzących od działającego u jego boku sufragana Aleksandra Myszczyńskiego. Dostrzegalna w zachowanych do naszych czasów źródłach aktywność tego hierarchy w dziedzinie święceń kleru nie jest duża i obejmuje zaledwie dwie zapiski: pierwsza z nich pochodzi z 17 lutego 1516 r. i mówi o wyświęceniu w katedrze we Włocławku grupy akolitów, subdiakonów oraz kapłanów²⁸, druga zaś została spisana w Wielką Sobotę (11 kwietnia) 1517 r. i dotyczy wyświęcenia – także w stołecznym kościele diecezji – niewielkiego grona akolitów²⁹. W tych bardzo skromnych co do zawartości przekazach odnajdujemy ledwie kilkuosobowe grono zakonników, do którego należeli:

²⁸ *Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego 5 (1515-1517)*, ADW, sygn. ABKP. Kons. 5 (110), fol. 113r-113v.

²⁹ *Akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta Macieja Drzewickiego (1513-1531) i Jana Karnkowskiego (1531-1537)*, fol. 56v; w dalszych rozważaniach pomijam tę zapiskę, gdyż nie występują w niej przedstawiciele kleru zakonnego.

Tab. 3. Zakonnicy wyświęceni
przez sufragana Aleksandra Myszczyńskiego³⁰

Data święceń	Dane zakonnika	Zakon	Klasztor	Rodzaj święceń	Numer karty w księdze
17 II 1516	Mikołaj	kanonik reg.	Lubraniec	akolitat	113r
	Marcin				
	Maciej		Czerwińsk	prezbiterat	113v
	Wacław				

Kler zakonny spotykamy także wśród duchownych wyświęconych przez biskupów: Łukasza Górkę i Mikołaja Dzierzgowskiego:

Tab. 4. Zakonnicy wyświęceni przez biskupów:
Łukasza Górkę i Mikołaja Dzierzgowskiego³¹

Data święceń	Dane zakonnika	Zakon	Klasztor	Rodzaj święceń	Numer karty w księdze
5 IV 1539	Michał	kanonik reg.	Lubraniec	prezbiterat	60
16 IV 1541	Grzegorz, syn Wawrzyńca <i>de Cziernikow</i> z diec. gnieźnieńskiej	kanonik reg.	Kłodawa	prezbiterat	99
	Antoni, syn Grzegorza z Kłodawy				
	Wawrzyniec, syn Jakuba z Żukowa	franciszkanin	–		
10 III 1543	Adam	kanonik reg.	Lubraniec	diakonat	135
	Franciszek, syn Andrzeja				
	Walenty, syn Wacława <i>de Gubin</i> z diec. kujawskiej	–	–	prezbiterat	
	Grzegorz, syn Mikołaja	kanonik reg.	Lubraniec		
	Wojciech, syn Andrzeja	cysters	Pelplin		
24 III 1543	Adam	kanonik reg.	Lubraniec	prezbiterat	137

³⁰ *Acta Konsystorza Generalnego Włocławskiego 5 (1515-1517).*

³¹ *Acta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Acta Jana Karnkowskiego (1531-1537), Łukasza Górki (1538-1542), Mikołaja Dzierzgowskiego (1543-1546), Jana Drohojowskiego (1551-1557) i Stanisława Karnkowskiego (1567-1581), ADW, sygn. ABKP 3 (20).*

Zupełnie symbolicznie przedstawia się spis zakonników wyświęconych przez ostatniego z interesujących nas biskupów kujawskich – Andrzeja Zebrzydowskiego. W księdze jego czynności pontyfikalnych odnajdujemy wiadomość o wyświęceniu tylko jednego przedstawiciela środowiska zakonnego; pamięć o nim przywracamy w kolejnej tabeli.

Tab. 5. Zakonnicy wyświęceni
przez biskupa Andrzeja Zebrzydowskiego³²

Data święceń	Dane zakonnika	Zakon	Klasztor	Rodzaj święceń	Numer karty w księdze
6 IV 1550	Tomasz	franciszkanin	Nieszawa	prezbiterat	42v

Mając tak przygotowany grunt do dalszych rozważań, zobaczymy, czy w porównaniu z wcześniejszym okresem, w pierwszej połowie XVI wieku w święceniach zakonników przez biskupów kujawskich zaszły jakieś istotne zmiany. Pierwsza z nich, wyraźnie rzucająca się w oczy nawet przy pobieżnej lekturze akt włocławskich ordynariuszy, dotyczy miejsc, w których biskupi ordynowali kleryków. Z ustaleń A. Gąsiorowskiego wiadomo, że Krzesław z Kurozwęk i Wincenty Przerębski dokonywali regularnych objazdów diecezji i celebrowali w związku z tym obrzęd święceń zarówno w stołecznej katedrze we Włocławku, jak i w innych podległych im kościołach (Chełmce, Bydgoszcz, Raciążek, Subkowy). Zdarzyło się nawet, że Wincenty Przerębski, za zgodą arcybiskupa, odprawił święcenia w leżącym na terenie diecezji gnieźnieńskiej Wolborzu³³. Widoczna zmiana w tym stanie rzeczy nastąpiła w czasie pontyfikatu Macieja Drzewickiego, który podczas swoich długich rządów w diecezji włocławskiej tylko dwa razy ordynował kleryków poza swoją biskupią stolicą – w listopadzie 1517 r. przebywał w kościele Mariackim w Gdańsku, zaś w marcu 1519 r. w kościele parafialnym we Wolborzu³⁴. Wygląda więc na to, że od pontyfikatu Macieja Drzewickiego datuje się istotna zmiana w praktyce święceń duchowieństwa przez biskupów kujawskich, polegająca na ich wyraźnej koncentracji w stołecznej katedrze we Włocławku i stopniowego odchodzenia od celebracji poza stolicą diecezji.

³² *Akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta Andrzeja Zebrzydowskiego*, passim.

³³ Gąsiorowski, *Święcenia*, s. 84.

³⁴ *Akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta Macieja Drzewickiego (1513-1531) i Jana Karnkowskiego (1531-1537)*, fol. 51v i 84v.

W źródłach z pierwszej połowy XVI wieku odnotowano 127 przypadków udzielenia przez biskupów kujawskich niższych i wyższych święceń przedstawicielom kleru zakonnego. Realna liczba profesów, którzy w oznaczonym czasie stanęli do święceń przed władzami włocławskiej diecezji, była jednak nieco niższa (119 osób), jako że niektórzy bracia przyjęli po kilka święceń. Nie było to co prawda zjawisko masowe, jednak kilka takich przypadków daje się uchwycić w powyższych zestawieniach: Piotr Molar z gdańskiego klasztoru Brygidek wyświęcony na akolitę 18 marca 1508 r., jest zapewne tożsamy ze swym imiennikiem, który 8 kwietnia t.r. przyjął święcenia subdiakonatu; Jan Fabri z klasztoru Franciszkanów w Gdańsku wyświęcony na subdiakona 18 marca 1508 r., niedługo potem (8 kwietnia t.r.) przyjął święcenia diakonatu; Maciej, dominikanin z Brześcia, najpierw został subdiakonem (15 marca 1511), a następnie przyjął święcenia diakonatu (5 kwietnia t.r.); Mikołaj i Marcin – kanonicy regularni z Lubrańca – 17 lutego 1516 r. zostali wyświęceni na akolitów przez sufragana Aleksandra Myszczyńskiego, a następnie (17 maja t.r.) przyjęli z rąk Macieja Drzewickiego święcenia kapłańskie; Paweł (syn Macieja) oraz Marcin (syn Michała) z klasztoru lubranieckiego wyświęceni na subdiakonów 29 marca 1533 r., po upływie dwóch tygodni (12 kwietnia) stanęli do święceń diakonatu; pochodzący zaś z tego samego domu brat Adam, który 10 marca 1543 r. przyjął święcenia diakonatu, niewiele później (24 marca) otrzymał święcenia kapłańskie. W porównaniu z wyliczeniem A. Gąsiorowskiego, który w okresie rządów diecezją kujawską biskupa Krzesława z Kurozwek odnalazł tylko jeden (i to wątpliwy) przypadek wielokrotnych święceń zakonnika, osiem odnotowanych wyżej przypadków podobnych praktyk uprawnia do postawienia tezy, że zjawisko to nie było chyba aż tak rzadkie, jak do niedawna przypuszczano³⁵.

³⁵ W wykazie kleryków ordynowanych przez biskupa Wincentego Przerębskiego w dniu 8 kwietnia 1508 r. dwukrotnie pojawia się postać Piotra z klasztoru Brygidek w Gdańsku – raz przy okazji święceń subdiakonatu i drugi raz podczas ordynowania diakonów. Popularność imienia Piotr pozwala przypuszczać, że w tym samym dniu do dwóch różnych święceń stanęło dwóch różnych profesów z tego samego klasztoru. Nie możemy jednak do końca wykluczyć innej możliwości, to znaczy sytuacji, w której brat Piotr z Gdańska przyjął w tym samym dniu dwa różne święcenia wyższe. Nie odrzucając takiej ewentualności musimy jednak przyznać, że gdyby taka sytuacja faktycznie miała miejsce, byłaby ona bardzo nietypowa, bowiem prawo kanoniczne dozwalało co prawda kumulować w jednym dniu święcenia na poziomie niższym (stąd powszechna w średniowieczu praktyka przyjmowania za jednym razem wszystkich *quatuor minores*), ale zarazem zakazywało przenoszenia tego obyczaju na poziom święceń wyższych, a do takich przecież stanął wspomniany zakonnik. Z identyczną sytuacją spotykamy się 5 marca 1519 r., kiedy to w jednym dniu święcenia subdiakonatu i prezbiteratu (o diakonacie w ogóle nie ma mowy w wykazie osób ordynowanych w tym dniu) przyjął brat Wojciech

Pozostając przy realnej liczbie 119 zakonników, którzy w pierwszej połowie XVI wieku przyjęli święcenia z rąk biskupów włocławskich, zobaczymy jak rozkłada się ta generalna statystyka święceń na poszczególne zgromadzenia.

Tab. 6. Statystyka święceń zakonników przez biskupów kujawskich w pierwszej połowie XVI wieku

Zakon	Klasztor	Diecezja	Liczba święceń	Liczba wyświęconych zakonników
Cystersi	Sulejów	gnieźnieńska	11	11
	Pelplin	kujawska	6	6
	Oliwa		5	5
	Koronowo		3	3
	nieznany	–	2	2
Dominikanie	Gdańsk	kujawska	7	7
	Chełmno	chełmińska	6	6
	Toruń		5	5
	Brześć Kujawski	kujawska	3	2
	Piotrków	gnieźnieńska	1	1
	Płock	płocka	1	1
	nieznany	–	1	1
Franciszkanie	Gdańsk	kujawska	10	9
	Nowa Nieszawa		6	6
	Bydgoszcz		2	2
	Inowrocław		2	2
	Radziejów		1	1
	Pyzdry	gnieźnieńska	1	1
	nieznany	–	1	1
Kanonicy regularni	Lubraniec	kujawska	15	10
	Czerwińsk	płocka	2	2
	Kłodawa	gnieźnieńska	2	2
Bernardyni	Radom	gnieźnieńska	3	3
	Bydgoszcz	kujawska	3	3
	Nowe		1	1

z klasztoru Norbertanów w Witowie. Nie mając pewności, że w przywołanych przypadkach faktycznie mamy do czynienia z tymi samymi osobami, które w jednym dniu przyjęły po kilka święceń wyższych, nie uwzględniam Piotra i Wojciecha w wyliczeniach dotyczących święceń wielokrotnych.

	nieznany			
Karmelici	Bydgoszcz	kujawska	6	6
	Gdańsk		2	2
Norbertanie	Witów	gnieźnieńska	4	4
Ordo s. Salvatoris (klasztor św. Brygidy)	Gdańsk	kujawska	5	4
Kartuzi	Kartuzy	kujawska	1	1
Nieznany		–	6	6
Razem			127	119

Z wyliczeń tych wynika, że w diecezji kujawskiej w pierwszej połowie XVI wieku w największej liczbie stanęli do święceń cystersi (27 osób). To zaskakująca konstatacja, bowiem w dotychczasowych opracowaniach podnoszono raczej problem masowego udziału w święceniach zakonników ze wspólnot mendikańskich a nie mniszych. Kiedy jednak przyjrzymy się bliżej okolicznościom, w jakich kujawscy ordynariusze udzielili święceń tak wielkiej liczbie cystersów, okaże się, że były one bardzo nietypowe, bowiem dużą grupę tych zakonników (10 profesów ze Sulejowa) wyświęcił za jednym razem Wincenty Przerębski, który za zgodą arcybiskupa gnieźnieńskiego w marcu 1509 r. ordynował kleryków w Wolborzu. Był to jednak wypadek jednostkowy – w XVI wieku biskupi kujawscy zwykle dokonywali święceń na terenie swojej diecezji, a tam przed ich obliczem stawali (już w dużo mniejszych grupach) mnisi z Pelplina, Oliwy i Koronowa. Kolejne dwa miejsca w prezentowanej statystyce zajmują dominikanie (23 profesów) oraz franciszkanie (22 braci). Inne zakony wystawiły do święceń dużo skromniejsze reprezentacje: kanoników regularnych było 14, bernardynów – 10, karmelitów – 8, norbertanów – 4, tyle samo braci zamieszkiwało klasztor gdańskich Brygidek. W gronie święconych odnajdujemy również jednego kartuza, znamy wreszcie imiona sześciu zakonników o nieznannej obserwacji i przynależności konwentalnej.

Generalnie rzecz biorąc, analizowane wykazy potwierdzają wypowiedzaną wielokrotnie tezę, iż większość przyjmujących święcenia zakonników stanowili mendikańcy. Tak było również w diecezji kujawskiej w pierwszej połowie XVI stulecia, gdzie na 119 wyświęconych zakonników co najmniej 63 wywodziło się ze wspólnot żebraczych. Przenosząc tę generalną statystykę na poszczególne klasztory widzimy, że (pomijając specyficzny przypadek cystersów sulejowskich) najliczniej przybywali po święcenia do biskupów kujawskich kanonicy regularni z Lubrańca (10 profesów) i franciszkanie z Gdańska (9 braci); chętnie przyjmowali je również dominikanie z Gdańska i Chełmna

oraz franciszkanie z Nieszawy (6-7 osób), a także cystersi z Oliwy i Pelplina (po pięciu zakonników). W porównaniu z wiekiem XV, istotnym *novum* było pojawienie się na zakonnej mapie diecezji włocławskiej domu kanoników regularnych w Lubrańcu. Założony pod sam koniec XV wieku klasztor, okazał się prężnym ośrodkiem duszpasterskim, kierującym do święceń relatywnie wielu profesów potrzebnych w obsłudze podległych zakonnikom parafii³⁶.

Zdecydowana większość klasztorów, z których pochodzili święceni profesii, była położona w granicach diecezji włocławskiej. W podanym wcześniej zestawieniu zwraca uwagę stosunkowo duża liczba zakonników z domów ulokowanych na terenie diecezji gnieźnieńskiej, musimy jednak pamiętać, że – raz jeszcze przywołujemy ten przypadek – jest ona efektem święceń udzielonych przez Wincentego Przerębskiego w Wolborzu, gdzie biskup ordynował za jednym razem dziesięciu cystersów ze Sulejowa, trzech bernardynów z Radomia i jednego dominikanina z klasztoru w Piotrkowie. Wyłączając ich z rozważań, wśród pozostałych zakonników wyświęconych przez kujawskich ordynariuszy i sufraganów w dalszym ciągu widzimy, co prawda, braci z klasztorów diecezji gnieźnieńskiej (Pyzdry), chełmińskiej (Chełmno, Toruń) oraz płockiej (Czerwińsk, Płock), jednak w generalnej liczbie święconych zakonników spoza diecezji włocławskiej było zdecydowanie mniej od kandydatów „miejscowych”.

Przy obecnym stanie wiedzy na temat wewnętrznych dziejów kujawskich i pomorskich domów zakonnych w pierwszej połowie XVI wieku bardzo trudno powiedzieć coś konkretnego o dalszych losach i działalności profesów wyświęconych w tym okresie przez biskupów z Włocławka. Biorąc pod uwagę ówczesne zwyczaje można przyjąć, że do święceń kierowano zwykle zakonników młodych, wkrótce po złożeniu przez nich ślubów, choć od tej zasady zdarzały się wyjątki. Z pewnością należał do nich brat Bartłomiej, który święcenia kapłańskie przyjął w grudniu 1521 r. jako urzędujący gwardian klasztoru Franciszkanów w Inowrocławiu – sprawowanie tej funkcji świadczy o odpowiednio długim stażu życia zakonnego i doświadczeniu niezbędnym w kierowaniu konwentem. Tylko o nielicznych osobach wymienionych w tabelach potrafimy podać dodatkowe informacje. Norbertanin Wojciech z Piotrkowa, który w marcu 1519 r. przyjął święcenia kapłańskie, jest zapewne tożsamy ze swym imiennikiem o takiej samej obserwacji zakonnej, który w semestrze zimowym 1520 r. zapisał się na studia na Uniwersytecie Krakowskim³⁷. Brat Rutgier z kartuzji *Paradisus Mariae*, który

³⁶ Por. K a c z m a r e k, *Święcenia duchowieństwa we Włocławku*, passim.

³⁷ Zob. *Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. II, z. 2 (*Ab anno 1515 ad annum 1551*), ed. A. Chmiel, Cracoviae 1892, s. 205: *Frater Albertus de Pyotrkwow ordinis Praemonstratensis dioc. Gnesnensis s. t.*

w kwietniu 1508 r. został wyświęcony na akolitę, jest zapewne Rutgerem (Rudgerus, Rotcherus) *de Wyda*, który wstąpił do kartuzji w 1508 r., zaś zmarł w roku 1558³⁸. Dzięki badaniom R. Kubickiego nad dominikanami kontraty pruskiej możemy także podać informacje o wyświęconych braciach z Zakonu Kaznodziejskiego. Andrzej Woyge, dominikanin z gdańskiego klasztoru św. Mikołaja, wyświęcony na prezbitera we wrześniu 1518 r., jest bez wątpienia tożsamy z bratem Andrzejem Wogenem z tego samego konwentu, który jako kapłan został w 1519 r. asygnowany przez kapitułę prowincji do klasztoru w Głogowie³⁹.

Możliwe, że trzech wymienionych przez tego autora zakonników z klasztoru w Toruniu o imieniu Dionizy, to w istocie jedna i ta sama osoba. Jeśli to podejrzenie jest słuszne, to brat Dionizy po raz pierwszy pojawia się w materiale źródłowym przy okazji święceń subdiakonatu w marcu 1506 r., zaś w latach następnych widzimy go kolejno jako kaznodzieję niemieckiego w Toruniu (1526), lektora teologii i kaznodzieję generalnego (1540), wreszcie jako przeora konwentu toruńskiego, zatwierdzonego na tym urzędzie przez kapitułę prowincji w 1543 r.⁴⁰ Nie wykluczałbym także, że Henryk z klasztoru św. Mikołaja, wyświęcony na subdiakona w kwietniu 1508 r., jest tożsamy z gdańskim dominikaninem Henrykiem [de Plawen], który w 1512 r. został przez kapitułę prowincji wyznaczony w tym klasztorze lektorem filozofii w szkole partykularnej, zaś kilka lat później (1517) został skierowany na naukę do krakowskiego Studium Generalnego dominikanów; dwa lata później (1519) jakiś brat Henryk z Gdańska (ten sam?) został przez kapitułę prowincji ponownie wyznaczony lektorem filozofii w gdańskiej szkole⁴¹. Mam świadomość tego, że ostatnia próba identyfikacji oparta jest na kruchym w tym przypadku kryterium imionowym (imię Henryk było popularne u dominikanów), ale odtworzona wyżej sekwencja życia zakonnika układa się w logiczny ciąg i może oddawać faktyczne koleje życia tej osoby.

Badania nad zawartością średniowiecznych i nowożytnych wykazów święconych zakonników mogą także służyć pomocą w określaniu dróg rekrutacji do poszczególnych konwentów. Używam trybu warunkowego, ponieważ – o ile mi wiadomo – jak dotąd, nikt na większą skalę nie wykorzystał tych materiałów do badania tego problemu. Oczywiście, z punktu widzenia osób dopuszczających zakonników do święceń, ważna była informacja o zamieszki-

³⁸ Za tę informację dziękuję dr. hab. Rafałowi Witkowskiemu z Instytutu Historii UAM w Poznaniu.

³⁹ K u b i c k i, *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej*, s. 153: nr 26 i 27.

⁴⁰ Tamże, s. 157: nr 90, 91, 92.

⁴¹ Tamże, s. 159: nr 137, s. 160: nr 150, 151, 152.

wanym przez nich konwencie, a nie miejscu pochodzenia, i dlatego te ostatnie pojawiają się w źródłach w stosunkowo niewielkich ilościach, zanotowane przez skrybę sporządzającego wykaz ordynowanych kleryków chyba trochę przez przypadek. Zawsze jednak są to wiadomości ciekawe i ważne dla autorów, którzy chcieliby poddać wnikliwej analizie skład osobowy danej wspólnoty zakonnej, czy odtworzyć zasięg jej oddziaływania, mierzony odległością miast i wsi, z których pozyskiwała ona nowicjuszy. W zestawionych wcześniej wykazach profesów ordynowanych w pierwszej połowie XVI wieku przez biskupów kujawskich, bez wątpienia najwięcej informacji o pochodzeniu zakonników dotyczy cystersów sulejowskich oraz norbertanów z Witowa. Ci pierwsi pozyskiwali kandydatów do życia w zakonie m.in. w Buminie, Dąbrówce, Mogielnicy, Radomsku, Radonii, Rozprzy, Sandomierzu i Tuszynie, prawdopodobnie także w Piotrkowie Trybunalskim oraz Rudołtowicach. Witowscy norbertanie zaś mieli w swoich szeregach nowicjuszy z Bujnow koło Piotrkowa Trybunalskiego, samego Piotrkowa oraz Rawy.

*

Analiza ksiąg święceń biskupów kujawskich z pierwszej połowy XVI wieku doprowadziła do ujawnienia postaci ponad 100 zakonników, w większości (wyjątkiem są tu bracia z Zakonu Kaznodziejskiego) nieznanymi autorom, którzy zajmują się dziejami średniowiecznego i wczesnonowożytnego monastycyzmu. Odtworzone wcześniej listy profesów wyniesionych przez włocławskich ordynariuszy i sufraganów na poszczególne stopnie święceń, pogłębiają dotychczasową (skromną) znajomość klasztornej prozopografii kujawskich i pomorskich domów zakonnych tego okresu i stanowią przyczynek w studiach nad zasięgiem rekrutacji prowadzonej przez konwenty z ziem polskich. Wraz z opublikowanymi już wynikami badań nad święczeniami kleru zakonnego z innych diecezji (Kraków, Gniezno, Płock) niniejsza praca może stanowić punkt odniesienia w studiach nad przygotowaniem zakonników do pracy duszpasterskiej.

BIBLIOGRAFIA

1. Źródła

- Akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta Andrzeja Zebrzydowskiego (1546-1551) i Jakuba Uchańskiego (1557, 1561-1562), Archiwum Diecezjalne we Włocławku, sygn. ABKP 4 (22).
- Akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta Jana Karnkowskiego (1531-1537), Łukasza Górki (1538-1542), Mikołaja Dzierzgowskiego (1543-1546), Jana Drohojowskiego (1551-1557) i Stanisława Karnkowskiego (1567-1581), Archiwum Diecezjalne we Włocławku, sygn. ABKP 3 (20).
- Akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta Macieja Drzewickiego (1513-1531) i Jana Karnkowskiego (1531-1537), Archiwum Diecezjalne we Włocławku, sygn. ABKP 2 (19).
- Akta działalności biskupów kujawskich i pomorskich. Akta biskupa Zbigniewa Oleśnickiego (1473-1480), Krzesława Kurozwęckiego (1494-1503) i Wincentego Przerębskiego (1503-1513), Archiwum Diecezjalne we Włocławku, sygn. ABKP 1 (107).
- Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego 5 (1515-1517), Archiwum Diecezjalne we Włocławku, sygn. Kons. 5 (110).
- Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis, t. 2, z. 2 (Ab anno 1515 ad annum 1551), ed. A. Chmiel, Cracoviae 1892.

2. Literatura

- A n d r z e j e w s k a A., K a j z e r L.: Klasztor dominikanów w Brześciu Kujawskim, w: Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław–Opole: Lahrcor 2000, s. 533-546.
- B i l s k a - C i e ć w i e r z M.: Instytucje życia religijnego, w: Dzieje diecezji włocławskiej, t. I: Średniowiecze, red. A. Radziwiński, Włocławek: Oficyna Wydawnicza „Lega” Włocławskiego Towarzystwa Naukowego 2008, s. 35-69.
- B i s k u p M.: Średniowieczna sieć klasztorów w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach, „Zapiski Historyczne” 64(1999), z. 1, s. 35-61.
- B r u s k i K.: Opactwa cystersów w Oliwie, Pelplinie i Byszewie – ich miejsce w dziejach Pomorza, „Studia Pelplińskie” 18(1987), s. 17-32.
- B r u ź d z i ń s k i A.: Rola i znaczenie zakonów na terenie diecezji włocławskiej do roku 1818, w: Stromata historica in honorem Romani Mariae Zawadzki. Studia historyczne ofiarowane Romanowi Marii Zawadzkiemu w 70. rocznicę urodzin, red. J. Urban, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej 2006, s. 763-843.
- C z a c h a r o w s k i A.: Uposażenie i organizacja klasztoru norbertanek w Żukowie od XIII do połowy XV w., Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu 1963.
- D a b r o w s k i K.: Rozwój wielkiej własności ziemskiej klasztoru cysterek w Żarnowcu, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1970.
- D w o r z a c z e k W.: Górka Łukasz, h. Łódzia (1482-1542), w: PSB, t. VIII, Wrocław–Kraków–Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, PAU 1959-1960, s. 409-412.
- G a s i o r o w s k i A.: Święcenia w diecezji kujawskiej na przełomie XV i XVI wieku, „Roczniki Historyczne” 67(2001), s. 79-105.
- K a c z m a r e k K.: Święcenia duchowieństwa we Włocławku w 1516 r., „Zapiski Historyczne” 78(2013), z. 4, s. 103-117.

- K a r c z e w s k i D.: Dzieje klasztoru norbertanek w Strzelnie do początku XVI wieku, Inowrocław: PTH 2001.
- K a r c z e w s k i D.: Franciszkanie w monarchii Piastów i Jagiellonów w średniowieczu, Kraków: Avalon 2012.
- K a r c z e w s k i D.: Konwent franciszkanów inowrocławskich w średniowieczu, „Ziemia Kujawska” 10(1994), s. 13-29.
- K ł o c z o w s k i J.: Dominikanie polscy nad Bałtykiem w XIII wieku, „Nasza Przeszłość” 6(1957), s. 83-126.
- K u b i a k W.: Dzieje Lubrańca w dokumentach źródłowych, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2005, s. 183.
- K u b i c k i R.: Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI wieku, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2007.
- K u j a w s k i W., Archiwum Diecezjalne we Włocławku. Przewodnik po zasobach, „Studia Włocławskie” 6(2003), s. 501-526.
- K u j a w s k i W.: Wykazy święconych z najstarszej księgi akt działalności biskupów włocławskich (Kurozwęckiego i Przerębskiego – lata 1496-1511), „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 72(1999), s. 23-111.
- M a c i e j e w s k i J., Z y g l e w s k i Z.: W sprawie początków klasztoru karmelitów w Bydgoszczy, „Nasza Przeszłość” 87(1997), s. 375-380.
- Monasticon Cisterciense Poloniae, t. II, red. A. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań 1999.
- M o z g a J.: Dzieje konwentu paulinów w Brdowie, „Studia Claromontana” 5 (1984), s. 394-470.
- M o ź e j k o B., K a c z o r D., Ś l i w i ń s k i B.: Zarys dziejów klasztoru dominikańskiego w Gdańsku od średniowiecza do czasów nowożytnych (1226/1227-1835), w: Archeologia Gdańska, t. I, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2006, s. 137-214.
- M u z n e r o w s k i S.: Lubraniec (monografia), Włocławek: Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne 1910, s. 40-43.
- P a b i n A.: Bydgoszcz, w: Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych, red. E. Wyczawski, Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum 1985, s. 35-40.
- P o c i e c h a W.: Drzewicki Maciej h. Ciołek (1467-1535), PSB, t. V, Kraków: PAU 1939-1946, s. 409-412.
- P o c i e c h a W.: Działalność synodalna biskupa Macieja Drzewickiego w diecezji włocławskiej (1514-1531), „Studia Theologica Varsaviensia” 7(1969), nr 1, s. 133-171.
- P o c i e c h a W.: Dzierzgowski Mikołaj h. Jastrzebiec (ok. 1490-1559), PSB, t. VI, Kraków: PAU 1948, s. 145-150.
- P o c i e c h a W.: Maciej Drzewicki, kanclerz, arcybiskup gnieźnieński, Kraków 1946.
- R y b u s H.: Prymas Maciej Drzewicki. Zarys biografii (1467-1535), „Studia Theologica Varsaviensia” 2(1964), nr 1/2, s. 229-262.
- S p i e ź J. A.: Początki klasztoru w Gdańsku na tle najstarszych fundacji dominikańskich, w: Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa, red. D. A. Dekanski, A. Gołębniak, M. Grubka, Gdańsk–Pelplin: Bernardinum 2003, s. 167-184.
- T r a j d o s T. M.: U zarania karmelitów w Polsce, Warszawa: PAN 1993.
- U r b a n W.: Karnkowski Jan, PSB, t. XII, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1966-1967, s. 74-76.
- W i t k o w s k i R.: Praedicare manibus. Zakon kartuzów w Europie Środkowej od początku XIV do połowy XVI wieku, Salzburg 2011 (Analecta Cartusiana 285, cz. 1-2).
- W y r w a A. M.: Rozwój sieci klasztornej zakonów mniszych, kanonicznych i żebrzących na Kujawach i w Ziemi Dobrzyńskiej w średniowieczu, „Ziemia Kujawska” 12(1997), s. 53-80.

- W y r w a A. M.: Średniowieczna sieć klasztorów w Wielkopolsce i na Kujawach. Stan, potrzeby badań i wstępna analiza problemu, w: Zakony i klasztory w Europie Środkowo-Wschodniej X-XX wiek, red. H. Gapski, J. Kłoczowski, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 1999, s. 76-146.
- Z y g l e w s k i Z.: Stan badań nad dziejami klasztorów kujawskich do ich kasat, w: Historiograficzna prognoza 2000. Stan i potrzeby badań nad dziejami regionów kujawsko-pomorskiego i sąsiednich, pod red. M. Grzegorza, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane 2000, s. 109-152.

ŚWIĘCENIA ZAKONNIKÓW W DIECEZJI KUJAWSKIEJ W PIERWSZEJ POŁOWIE XVI WIEKU

S t r e s z c z e n i e

Niniejsza praca nawiązuje do ogłoszonych wcześniej wyników badań nad zjawiskiem święceń duchowieństwa zakonnego przez biskupów w diecezjach gnieźnieńskiej oraz płockiej w XV i XVI wieku. Analiza zawartości ksiąg czynności pontyfikalnych biskupów kujawskich z pierwszej połowy XVI wieku, a także kwerenda przeprowadzona w wybranych księgach włocławskiego konsystorza pozwoliła zidentyfikować ponad 100 nieznanych wcześniej przedstawicieli kleru zakonnego, pochodzących głównie z klasztorów położonych na terenie diecezji kujawskiej, którzy odebrali z rąk tamtejszych ordynariuszy i sufraganów niższe oraz wyższe święcenia.

Słowa kluczowe: XVI wiek, diecezja kujawska, święcenia, zakonnicy.

ORDAINING MONKS IN THE KUJAWY DIOCESE IN THE FIRST HALF OF THE 16th CENTURY

S u m m a r y

The present paper follows the already published results of research on ordaining monastic clergy by bishops in the Gniezno and Płock Dioceses in the 15th and 16th centuries. Analysis of the contents of the Books of Pontifical Acts of the Kujawy Bishops of the first half of the 16th century as well as a survey of selected books of the Włocławek Consistory has allowed identification of over 100 earlier unknown representatives of monastery clergy coming mainly from monasteries situated in the area of the Kujawy Diocese, who took minor and major holy orders from their Ordinaries and Suffragans.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Key words: 16th century, Kujawy Diocese, holy orders, monks.